

Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä. Julk. 16.3.2007.
www.koyhyyskirjoitukset.org Kirjoittaja: Arja Mellanen

”Kirjoitan aiheesta, koska heikoimmista olosuhteissa elävät eivät saa hätäänsä kuuluville. Olen elänyt hoitajana tämän kertomuksen, yhteinen matka muistoissa.”

ORVOKKI

Köyhyys ja minä – elämää Suomessa armon vuonna 2006

Niin kauan kun muistan. Olen ollut köyhä, rahaton ja vailla siedettävää toimeentuloa jo lapsena. Nyt olen alistettu ja nöyryytetty. Ihmisarvoni kyseenalaistetaan päivittäin. Häpeä on jatkuva seuralaiseni – sukulaisten, perheen, miesten seurassa. Kaupungin vuokrahuoneessa asumisen ja usean Tammiharjun sairaalajakson jälkeen olen ollut mielenterveyskuntoutujien asuntolassa vuosia ja viimeiset puoli vuotta suljetulla osastolla.

Minulle jää laissa määrätty 80€ käyttörahaa kuukaudessa sairaala- ja laitospmaksujen jälkeen niin kuin kaikille muillekin asuntoloissa ja laitoksissa eläville.

Yhteiskunta on ottanut elämäni haltuunsa. Se on järjestänyt asunnon kahden hengen huoneessa. Asumiseen sisältyy myös talon ruoka joka on pakko syödä. Se annetaan meille laitoshoidokeille, mielenterveyskuntoutujille. Ruokasaliin on mentävä, hoitaja annostelee ruuan ja vahtii syömistäni, kuntouttaa. Se on sama käytäntö riippumatta siitä, oliko asuntolassa vai suljetulla. Ymmärtäisin hyvin, jos olisi alipainoa. ”Yhteiskunnan rahoilla maksettu”, muistuttaa valvoja. Laitos antaa välttämättömät, perustarpeisiin, pakolla. Maslowin kolmion keskiosa ja kärki ovat toisten ilo ja onni.

Minulla ei ole muistoa tai kokemusta päivästä, jolloin rahaa tarpeisiin olisi ollut riittävästi.

Viimeksi yritin korjata rahanpuutetta asuntolassa ollessani vahtaamalla K-kaupan kassalla asiakkaita, joilla ei ollut bonuskorttia. Tarjosin silloin omani ja kiitin kauniisti asiakasta, jonka ostokset höylättiin minun kortilleni. Näin sain muutaman euron ylimääräistä, kuukausien päästä. Kysyin luvan vain mielestäni ystävällisen näköiseltä henkilöltä. Opin nopeasti erottamaan kenen puoleen kannatti kääntyä. Vietin kaupassa useita tunteja viikossa. Myöhemmin tämä keino jäi, koska sain porttikiellon kyseiseen kauppaan. Sieltä oli otettu yhteyttä käytöksestäni asuntolaan. Lisäksi sanoivat minun varastaneen karamelleja. Enhän minä ottanut kuin irtokarkkeja, jotka putoilivat lattialle, kun ihmiset valikoivat eri laatikoista. Joskus minä tosin syyllistyin ottamaan myös siitä kaukalosta, johon enimmäkseen tippuivat. Olin huomannut, että myyjät laittavat ne roskiin. Kaupan kassat kokivat tilanteen kiusallisena. Jotkut asiakkaista olivat myös olleet hämmentyneitä tapahtuneesta.

Minä tupakoin, ja se on suuri ongelma, koska suuri osa käyttörahoistani menee taivaan tuuliin.

Hoitajat ovat säännöstelleet tupakoita koko laitoksissa oloni ajan. Saan niitä nyt vain kolme kertaa päivässä, yhtä aikaa lääkkeiden kanssa. Suljetulla tulitikut pitää pyytää erikseen, välillä useita kertoja. Riippuu niin hoitajasta, mikä ”koirakoulu” milloinkin on menossa. Myös tupakkahuone on lukossa ja avain hoitajan taskussa. Kyllä siinä hoitajilla on pinna tiukalla, kun meitä tupakoitsijoita on osastolla yli puolet potilaista ja kaikilla sama tarve. Toivoisi, että vähempikin kontrolli riittäisi. Eivätkö he itse ymmärrä, että ovat samojen ”sääntöjen orjia”, kuin tekevät hoidettavilleen? Myös he joutuvat niitä ”noudattamaan”. Pahimmat hitlerit ovat ne, jotka itse polttavat. Kerran kuuntelin

salaa, kun yksi kehui saaneensa perheen susikoiranpennun piikkiännällä tottelevaiseksi ja toinen sanoi kaikkien munasolujensa olevan hormonihoidon tuloksena jonossa ja järjestyksessä. Pääasiahan on, että kontrolli pelaa.

Eläkkeen maksupäivänä hoitajat ostavat koko kartongin tupakkaa säilöön. Silloin on helpompi säännöstellä ja laskea tarve pidemmälle ajalle, koska olen velkaa joka puolelle ja talous pitäisi saada tasapainoon. Aikaisemmin tehtiin itse sätkiä. Ne tulivat puolta halvemmiksi. Nyt ne ovat kielletty, kun niistä tulee roskaa ja laitosapulaisten määrää on vähennetty ja siivoojia ei ole.

Olen vuosien varrella yrittänyt useampaan otteeseen tupakkalakkoa. Viimeksi oltuani neljä päivää polttamatta meni hermot ja meinasi mennä myös elämä, kun toivottomana ja rahattomana työnsin neulepuikot sähkörasiaan. Hoitaja vain totesi leikillään, että ”Orvokki se haluaa saada ilmaiseksi permanentin”. En minä sitä oikeasti tarvitse, koska minulla on kaunis luonnonkihara tukka, jonka ”sain” isältä. Se onkin ainut perintö, jonka hän minulle jätti. Huonommin kävi siskolle, hän ei saanut mitään. Äidistäni on vain hämärä muisto ja kuva yöpöydän laatikossa.

Töpselitapauksen jälkeen jouduin suljetulle osastolle. Syynä silloin oli tupakan tuska. Lisäksi ahdisti, raivostutti ja harmitti niin se rahattomuus. Lainaakin yritin saada ja kerjätä tuloksetta. Sitten vaan en enää jaksanut tätä elämää. Olin kuullut serkulla olevan 50-vuotispäivän, mutta en päässyt Turkuun juhliin ja lahjaankaan en voinut osallistua. Silloin menetin malttini lopullisesti. Muistin serkkua itse tehdyllä onnittelukortilla. Tosin se myöhästyi yli kaksi viikkoa. Suljetulla kuljin monta päivää hoitajan perässä ja pyysin pahvipalaa ja liimaa. Itsellä oli kynsisakset ja vanha lehti, josta leikkasin kukkasten kuvia. Lopulta yksi yöhoitaja antoi välineet. Siitä seurasi, etten seuraavana aamuna saanut rangaistukseksi tupakoita, kun olin ollut tottelematon ja itsepäinen vaatiessani tarvikkeita kortin tekoon. Postimerkkiin sain rahat lainaksi osaston ”hätäkassasta”, kun nostin ”kovan elämän esille” osastolla esiintyneen kuorovierailun aikana. Sukulaisuussuhteet ovat hyvin tärkeitä, mutta ei nekään hoidu yksipuolisesti. Kesäisin serkkuni käy minua katsomassa samalla, kun vierailee täälläpäin muiden sukulaisten luona.

Osastolle tuli uusi hoitaja. Hän on jo lähellä eläkeikää, joutunut ”kevyimpiin” töihin vanhusten vuodeosastolta. Olkapää ja selkä eivät enää kestä nostelua eikä sydän kuumia suihkuhuoneita. Väsynyt, huumorintajuinen ja mukava. Koen, että pitää minuakin välillä ihmisenä. Paljon elämää ja kuolemaa nähnyt, vuosikymmeniä jaksanut loputonta raatamista. Nyt ei enää voi tehdä raskasta ja uuvuttavaa hoitotyötä fyysisesti huonokuntoisten osastolla. Aikansa orja on hänkin samoin kuin kaikki peruspalvelutyötä tekevät keittiöiden ja päiväkotien työntekijät ja hoitotyössä olevat pienipalkkaiset naiset. Aika tarvitsee orjansa. Julkisen sektorin matalapalkkaiset naiset ovat niitä armon vuonna 2006. He ovat orjia. Mitähän me potilaat/asiakkaat sitten olemme?

Useana päivänä puhun hänelle kauppareissusta tulevana eläkepäivänä, koska yksin en enää pääse kuin helluntailaisten seuroihin, kun uskontoa ei oikein voi kieltää keneltäkään ja olen saanut lääkäriltä luvan mennä sinne ilman valvontaa. Kahdella vastaanottokäynnillä rukoilin lupaa siihen. Nyt saan olla osastolta poissa kaksi tuntia sunnuntaisin. Aikaa valvotaan ja tultuani kuulustellaan ja tarkastetaan tavarat.

Yleiset seurakunnan järjestämät tilaisuudet ovat myös ainoita, johon minä osallistun, koska ne ovat ilmaisia. Seuroihinkin on vaikea päästä, koska bussiliput maksavat. Täytyy vain valita sunnuntai, jolloin on työvuorossa ”ymmärtäväinen” hoitaja, joka antaa talon matkakortin, jolla pääsen ilmaiseksi. Heitä on osastolla muutama, jotka käsittävät tilanteeni ja haluavat auttaa. Pitkin viikkoa saa tehdä salapoliisityötä, pääseekö tällä viikolla, kun hoitajien työvuorot tuntuvat suurilta salaisuuksilta. Välillä käyn kyllä pyhänä siskon luona kylässä ja jätän seurat väliin. Sisko kun

yleensä antaa kahvipaketin lahjaksi, salaa mieheltään, että saan keitellä omalla keittimellä joskus kahvit, kun mieli tekee. Talosta saa kahvia vain kaksi, joskus kolme kupillista päivässä. Kerron hoitajille, että nähtiin sisaren kanssa seuroissa, vaikka sisar ei pääse yksin asunnosta minnekään, kun sillä on niin mustasukkainen mies.

Huonekaverillekin tarjoan joskus kupillisen. Sairas nainen, joka tultuaan osastolle käveli usein hoitajien perässä ja rukoili särkylääkettä. Vatsakipua ja turvonnutta oloaan valitti. Usein oli hikimärkä ja kylmät pisarat otsalla, kun makaili vuoteessaan. Huomasin WC:ssä käydessäni, että hänen vaipoissaan oli lihakeiton väristä vuotoa ja haju oli kuin vanha hyasintti. Makean mädän sekoitus leijaili aina huoneessa ja voimistui koko ajan. Olisi ollut pakko tuulettaa, mutta ikkuna oli hänen vuoteensa vieressä. Hän oli kylmissään jo muutenkin. Sisaren tultua Kuopiosta katsomaan ja otettua yhteyttä lääkäriin hän sai kipulaastarin. Sen jälkeen on nukkunut yöt ja melkein päivät. Yöllä kerran heräsin, kun oman ja naapuriosaston hoitaja kääntelivät ja vaihtoivat vaippoja: ”Ei tämä tänne kuulu. Täytyy siirtää vuodeosastolle. Kato, lonkassa ja kehräsluussa on alkava makuuhaava.” Ei se auta, vaikka olisi kuinka opettaja, jos mielenterveys menee ja vakava sairaus osuu kohdalle eikä asiallista tutkimusta ja hoitoa saa ajoissa.

Kaksi päivää sitten tuli uusi huonekaveri Tammiharjusta. Langan laiha ja pieni nainen jolla on syömishäiriö ja tarve juoda vettä useita litroja päivässä. Meidän WC lukittiin, kun huonekaveri joi pöntöstäkin vettä, kun vesihanat oli teipattu kiinni. Se hankaloittaa minun elämäni. Sinnekin joutuu pyytämään ja rukoilemaan ovenavaajaa, että pääsee itse asioilleen ja pesulle. Kahvinkeittoakin meni hankalaksi, kun ei saa vettä huoneeseen. Se onnistuu vain hoitajan valvonnassa ja huonetoverin poistuessa. Kahvia en saa tarjota hänelle, kun hänellä on tarkat mitat juomissaan.

Tupakka ja kahvi ovat minun ongelmani ja mielitekoni. Molempiin eivät rahani riitä, puhumattakaan muista tarvikkeista ja hyödykkeistä, joita vain rahalla saa. Kummilapsenikin ovat jääneet ilman lahjoja jo vuosia. Rahaa ei yksinkertaisesti ole.

Kaupungin vuokra-asunnosta jouduin pois, kun siellä sattui vesivahinko. Olin pessyt pyykkiä, sisareltani saamalla vanhalla koneella, jonka poistoletku oli lavuaarissa. Ystäväni soitti apteekista ja pyysi tuomaan rahaa lainaksi, kun omat eivät riittäneet. Hänellä oli kova pissatulehdus ja rahat ei ollut reseptilääkkeeseen. Takaisin tultuani lavuaari oli tukossa. Siellä oli pusero, jonka olin ajatellut pestä käsin. Ja vanhanaikaisesta vessasta puuttui lattiakaivo. Vettä valui huoneistoon ja alakertaan. Sain hysteerisen kohtauksen, kun talonmies syytti tahallisuudesta teosta. Minut vietiin hoitoon ja sieltä jouduin sitten valvottuun asuntolaan.

Jouduin jo asuntolassa ollessani lopettamaan käymisen AA-kerhossa, kun siellä on vapaaehtoinen kahvimaksu ja minulla ei ollut yhtään ylimääräistä senttiä laittaa kuppiin. Siitäkin laiminlyönnistä sain jo vieruskaverilta huomautuksen, tosin vasta usean käynnin jälkeen. Alkoholi ei ole pitkään aikaan ollut minulle ongelma. Rahaa ei siihen ole ja elämäntilanteeni on muuttunut ja valvonta tiukkaa. Se oli kuitenkin mielenkiintoinen laitoksen ulkopuolinen paikka, jossa sain hyväksytysti käydä, kuulla ja nähdä erilaisia ihmiskohtaloita. Eikä maksanut paljon.

Vaatteet ostan käytettynä kirpputorilta eurolla tai kahdella. Useat antavat ilmaiseksi säälistä, kun näkevät kolikkopussini. Sisarkin ja hoitajat antavat heille sopimattomia. Osastolla on myös vaatteita, mutta ne ovat laitospesettyjä ja leimaavia. Mieluummin käytän ”omia”, vaikka ovat vanhoja ja pois muodista.

Tein aikanaan raskasta työtä suuressa keittiössä pienellä palkalla vuosia. Jalat ja kädet eivät kestäneet sitä raatamista. Lapset olivat alaikäisiä ja raha tiukalla. Mies ei kantanut vastuutaan. Olen ikäni tullut vähällä rahalla toimeen, tottunut niukkuuteen. Se köyhyys oli niin tuttua, ettei muusta osannut edes haaveilla. Naapurit olivat suunnilleen samaa tuloluokkaa. Rikkaat olivat lehdissä ja televisiossa. Työkyvyttömyyden seurauksena alkoi alamäki: mielenterveys petti, lasten huostaanotto. Se oli kammottavaa aikaa. Kaikki meni.

Välillä muistelen aikoja, kun olin vielä hoitajaksojen välillä vapaana. Asuin yksin kaupungin vuokra-asunnossa. Osallistuin välillä häihin ja hautajaisiin joista en tuntenut ketään. Ruuan ja kahvin takia. Loppukuusta. Helpointa oli tilaisuuksissa joissa oli yli 30 ihmistä. Silloin sulautui helposti joukon jatkoksi. Hautajaisissa sai yleensä olla rauhassa, ja eihän sitä koskaan tiennyt, ketä vainaja oli tuntenut. Ainut hankaluus oli, kun lähtiessä kirkolle ei ollut varmaa tietoa, kummat juhlat olivat kysymyksessä ja mihin aikaan, vaikka kirjastossa seurasinkin lehdestä kuolinilmoituksia. Pukeuduin usein tummaan, lilanväriseen mekkoon (vähän piispan paidan väristä tummempaan). Se sopi mielestäni joka juhlaan, ja lisäksi laukussani oli musta huivi hautajaisia varten. Puvun olin saanut lainaksi Tammiharjasta oltuani siellä viikonloppukeikalla ilman päällysvaatteita.

Häät olivat yleensä mukavia, mutta niissä kyllä oli omat riskinsä. Kerran vihkimisen jälkeen ”pääsin ” Visavuoreen, kun häävieraat jakoivat autokyytejä niille, joilla ei ollut kuljetusta. Jouduin tarmokkaan herran luotsaamana sinne. Syömistä ja juomista riitti. Kukaan ei suoraan kysynyt suhteitani hääpariin. Vaihdoin vain sujuvasti puheenaihetta papin puheeseen tai hääparin yhteen sopivuuteen. Huomasin kyllä vanhemman väen kysyvät katset. Heräsin aamulla salin sohvalta. Muita vieraita ei enää näkynyt. Puolenpäivän aikaan tulleiden pitopalveluihmisten kyydissä pääsin takaisin kotiin.

Olin myös ahkera kävijä kauppojen uutuustuotteiden esittelyissä. Maistoin joka lajia, monta kertaa. Joskus, sen myönnän, painoin halvemman tuotteen hinnan vaa’alla. Omena kuin omena. Useimmiten kassa ei puhunut mitään asiasta. Joskus katsoi vain pitkään virheen huomattuaan eikä jaksanut nousta uudelleen punnitsemaan. Se olisi tiennyt hänelle ylimääräisiä askeleita. Antoi vain mennä. Jos asiasta mainittiin, hämmästyneenä olin ”unohtanut silmälasit kotiin”. Niin, ja kaikkihan harrastavat pullojen ja tölkkien keräilyä näissä piireissä. Sen jälkeen, kun seurakunnan ruoka-apu jonot tulivat tutuiksi ja sieltä sai ilmaisia elintarvikkeita, en enää harrastanut häissä juhlamista enkä vaa’alla leikkimistä. Se on tärkeää ja tarpeellista toimintaa, vaikka poliittiset päättäjät eivät arvostakaan sitä. Moni ihminen ja perhe voi sen avulla elää lainkuuliaisesti ja saa välttämättömän toimeentulon ja ruokalisän.

Lapsiani muistelen usein. Nuorimaista en ole nähnyt huostaanoton jälkeen. Sijaisperheen vanhemmat eivät halua olla missään tekemisissä kanssani. Sosiaalityöntekijät välittävät joskus tietoa. Murrosikäisenä tuli hankaluuksia, ja hän joutui vaihtamaan perhettä ja kuntaa. On nyt jossain rannikolla. Vanhin lapseni asuu myös valvotussa asuntolassa pääkaupunkiseudun ulkopuolella, kun ei pysty huolehtimaan itsestään. On ollut kehityshäiriöitä pienestä lähtien. Kyllä heilläkin on ollut rankka ja toivoton lapsuus: sairautta, alkoholia, köyhyyttä. Minun lapsiltani puuttuivat luistimet ja sukset. Ajatukset ja muistot vievät välillä suohon – itsetyytöksiin, joista ei ole ulospääsyä. Elämä vain on niin arvaamatonta ja kuitenkin niin ennalta määrättyä.

Vanhinta lastani muistan jouluna ja syntymäpäivinä. Lähetän lahjaksi 5€ kirjekuoressa. Se tosin tietää kahvitonta viikkoa itselle, mutta sen hinnan maksan, kun tiedän kuinka tärkeää se raha hänelle on. Joskus laitan myös postimerkin, että kuulen lapsesta jotain paluupostissa. Kiitollinen ja mielissään on kirjeestä, ja varsinkin rahan saaminen on tärkeää. Odottaa viikkoja ja laskee päiviä

ennen kirjeen saapumista. ”Äidiltä sain’, kertoilee ja näyttelee kavereilleen ja hoitajilleen”, kirjoittaa valvoja asuntolasta.

Aikaisemmin pääsin kerran vuodessa käymään ja katsomaan, kun lapsen asuinkunta maksoi omaisten matkat. Säästösyistä nekin on lopetettu. Pitäisiköhän mennä puhumaan sosiaalihoitajan kanssa, jos hän voisi tehdä asialle jotain matkarahojen järjestämiseksi? Muutaman kerran olen yrittänyt käydä rukoilemassa – heikoin tuloksin. Heidän asenteensa on kuin omistaan antaisivat? Välillä on niin ikävä sitä aikaa, kun lapset olivat pieniä ja yritin olla äiti ja huoltaja.

Ollaan menossa shoppallemaan sen vanhan uuden hoitajan kanssa. Hoitajalla on lista tavaroista, joita pitäisi tuoda asukkaille, jotka eivät pääse mukaan. Listassa on enimmäkseen karkkia ja tupakkaa. Tarkat summat perässä, millä rahalla voi kenellekin ostaa. Tosin Maijalle pitää tuoda omaa shampoota. Entinen kampaaja, talon ei kuulemma kelpaa. Minulle ei tulisi mieleenkään ostaa pesuainetta. Eihän se näy missään. Oli saanut kuulemma rahaa pojaltaan, joka vuosien jälkeen on käynyt äitiään katsomassa viikoittain.

Uusi, hieno kauppakeskus. Sello. Kaunis, upea nimi. Tuo positiivisen miellelyhtymän. Äänet ja askeleet soivat sen käytävillä kerroksesta toiseen. Rahan ääni, ristiriitaa. Käydään ensin nostamassa Otto-Matista kuukausiraha, jonka uskottu mies on laittanut tililleni. Hoitaja ottaa päältä tupakkakarttonkirahat ja viikkorahani, joka on 5€. Yhteensä 20€, ja kolme euroa velan lyhennykseen. Loput jäävät minulle: euro velan maksuun kaverille ja loput itselle. Muistin luvanneeni maksaa kanttiinivelkani kokonaan. Kahvilanpitäjä hymyili epäuskoisena eikä myynyt enää laskulle. Suhteiden säilyttämiseksi pitää sinnekin viedä euroja.

Meillä on selvä osoite alakertaan kauppaan nostamaan viimeiset keräämäni bonukset, alle kolme euroa. Kierrämme ensin tavaratalon yläkerrassa vaatteita ihailmassa. Kaveri penkoo jotain koria, jossa lukee 50%. Käytävällä tulee tuttu mies vastaan, sisaren. Oli hän kauan sitten kerran minunkin. Silloin nuoruudessa. Yhteinen telttayö. Sisar ei tiedä mitään ja mies ei halua muistaa. Ei ole huomaavinaankaan. Asiasta ei ole puhuttu.

Alakerrassa hoitaja ostaa listan tavaroita. Hänelläkin on tarkka työ, kun yrittää saada sentilleen irtokarkkeja eri pusseihin. Kassalla ojennan taas bonuskortin. Myös hoitajan pikkupöksyt pääsevät listalle. Itse yritän ostaa vain alle eurolla karkkeja. Kassalta ei saa bonuksia rahana, mitä me molemmat ihmettelemme suureen ääneen, ja jono takanamme kasvaa. Kyllähän minä sen tiesin, mutta kaverilleni koko reissu oli yhtä seikkailua, kuten hän myöhemmin totesi.

Bonukset täytyy käydä asiakaspalvelusta, jos haluaa ne rahana. Sieltä saa myös tupakkakarttonkeja, joita hoitaja turhaan kyseli kassalta. Neiti totesi myös ystävällisesti, että siellä voi maksaa karamellitkin samalla, kun yhdestä pussista oli hintalappu pudonnut pois. Neuvottelun jälkeen jätettiin kaksi pussia ostamatta, minun ja hinnaton. Kassa nosti ne sivuun. Meni liian hankalaksi. Mentiin asiakaspalveluun, jossa käyntimme ja pari euroa bonusta aiheuttivat työntekijöiden kesken pitkiä katseita. Minä halusin ne välttämättä rahana, koska naapuriliikkeessä on Costa Rica –tarjous. Olin nähnyt sen jo päivän lehdestä aamulla.

Onhan se kiva katsella mainoksia, halpaa tehdä lehdestä mielikuvaostoksia. Siellä oli paljon kauniita vaatteita, myös ohut pitsikudottu neuletakki niin kuin vuosikymmeniä sitten opettajan tyttäreillä. Muistan vieläkin, kuinka kaunis se oli. Marjapuuron punainen ja kadehdittava. Itselläni oli kunnan antamalla kupongilla ostettu kutiava myrkyinvihreä villainen poolopusero. Yhteiskunta antoi lahjan köyhän lapselle.

